

Bielenin, Kazimierz

Historia górnictwa i obróbki metali - konferencja w Katowicach

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 9/3-4, 450-452

1964

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

biona retrospekcja (zwłaszcza dziejów nauki najnowszych, bieżących niejako, będących *in statu nascendi*) może dostarczyć niezbędnego pouczenia"¹.

Pewnego przykładu powyższych też dostarczyły trzy referaty, wygłoszone w trzecim dniu obrad sympozjum, a poświęcone zagadnieniu kadr badawczych: prof. W. Michajłowa *Niektóre problemy pracy badawczej oraz kształcenia kadr naukowych w świetle głównych tendencji rozwojowych w nauce współczesnej*; prof. E. Olszewskiego *Struktura rozwoju nauki a istniejący system kształcenia pracowników nauki*; prof. J. Szczepańskiego *Socjologiczne aspekty pracy badawczej*. Wszyscy referenci próbowali wyciągać wnioski praktyczne z analizy doświadczeń historycznych, a przede wszystkim z wzrastających w nauce tendencji integracyjnych oraz z przyspieszającego się tempa jej rozwoju, przy czym referaty prof. Szczepańskiego i prof. Olszewskiego wysuwały tezę o konieczności stworzenia takich systemów organizacji nauki i kształcenia kadr, by „rewolucje naukowe stały się sprawą codziennej rutyny“ (s. 21 maszynopisu referatu prof. Szczepańskiego).

E.O.

HISTORIA GÓRNICTWA I OBRÓBKİ METALI — KONFERENCJA W KATOWICACH

W dniach 6—7 grudnia 1963 r. odbyła się w Katowicach ogólnopolska konferencja poświęcona historii górnictwa i obróbki metali, zorganizowana przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN oraz Ministerstwo Kultury i Sztuki. Otwarcia konferencji z ramienia IHKM PAN dokonał prof. Zdzisław Rajewski, a z ramienia Ministerstwa dyrektor Mieczysław Ptaśnik. Uczestnicy konferencji wysłuchali i przedyskutowali 8 referatów i 2 komunikaty.

Program naukowy konferencji zainaugurował prof. Jan Pazdur przedstawiając *Problem narodowych tradycji w górnictwie polskim*. Tradycje te mają bardzo dawne przesłanki i źródła, których przeblisk dziś jeszcze można czasem dostrzec w niektórych elementach kultury materialnej, obyczaju i folkloru górników, a także w folklorze wiejskim — wiernym najstarszej tradycji ustnej. Wiele podań i baśni ludowych w Polsce przechowało różnorodne motywy o poszukiwaczach i strażnikach skarbów wnętrza ziemi.

Świadcstwa materialne i dokumenty poświadczają wydobywanie bogactw mineralnych w Polsce Piastowskiej — już wówczas górnictwo miało swój określony ciężar na szali życia gospodarczego, społecznego i politycznego (interpretacja sławnych zabytków górnictwa na ziemiach polskich z różnych bardziej i mniej odległych epok sprzed istnienia Państwa Polskiego przekraczałaby tu ramy tematu). Wiadomo również o masowym ruchu poszukiwań tych bogactw w Polsce w XV, XVI i XVIII w. Świadomość realnej roli i miejsca nowożytnego górnictwa i górników ukształtowała się jednak dopiero w XIX w., gdy na polskich terytoriach rozpoczęła się masowa eksploatacja ropy i węgla — a wraz z tą świadomością sprecyzowały się ostatecznie narodowe tradycje w górnictwie, stare nabrały szczególnej wartości, jednocześnie zaś gwałtownie zaczęły mnożyć się i utrwalać nowe; także i odwrotnie — rozrosły się i spopularyzowały tradycje górnicze w tradycji ogólnonarodowej.

¹ S. 14 maszynopisu referatu. Referent powołuje się przy tym fragmencie na sprawozdanie z sympozjum w Jabłonie poświęconego ogólnym zagadnieniom historii nauki i techniki (por. nr 1/1964 „Kwartalnika“).

Autor zobrazował następnie osiągnięcia w zakresie eksploatacji krzemienia, żelaza, soli, kruszców, węgla, ropy, miedzi na terytoriach Polski w ciągu wieków. Od owych osiągnięć zależał głównie proces powstawania i dojrzewania górniczych tradycji narodowych. Referent podkreślił wreszcie współzależność i wzajemne związki tradycji narodowych i tradycji zawodowych społeczności górników. Lojalność, solidarność, poczucie wysokiej wartości pracy wykształcone w warunkach ciężkiego trudu, stałego zagrożenia zdrowia i życia, zmagań z żywiołami — dały tej społeczności zdolność do świadomej walki z krzywdą i niesprawiedliwością, z wyzyskiem i uciskiem społecznym i narodowym.

Z kolei zabrała głos doc. Antonina Keckowa wygłaszając referat *Małopolskie warzelnictwo wczesnośredniowieczne i zagadnienie przejścia na roboty podziemne*. Autorka za punkt wyjścia obrała pierwsze wiadomości o eksploatacji soli w salinach pod Krakowem, pochodzące z XII w. Na ich podstawie można jednakże odnieść początki tutejszego uzysku soli aż do XI w. Podstawą działania salin podkrakowskich aż do połowy XIII w. były miejscowe słone źródła. W ówczesnej produkcji warzelniczej wyróżnia się dwa etapy: wydobywanie solanki ze źródła i rozprowadzenie jej do zbiorników, które były odstojnikami oraz określały miarę pobieranej solanki; następnie wywarzanie, które odbywało się systemem panwowym w kletach warzelniczych. Złóża solne w Bochni odkryto dopiero w 1251 r., a w Wieliczce jeszcze nieco później.

Doktor Danuta Molenda w referacie *Początki wybiórki podziemnej w polskim górnictwie kruszcowym na tle porównawczym* dała próbę przeglądu całej dotychczasowej wiedzy o górnictwie rud złota, srebra, ołowiu i miedzi na ziemiach polskich do XIII w. w aspekcie technicznym. Autorka stwierdziła przede wszystkim, że ślady najdawniejszego górnictwa kruszcowego w Polsce nie były, niestety, do tej pory przedmiotem badań archeologów, toteż należy energicznie postulować takie badania, niezwykle ważne dla historii naszego górnictwa. Po omówieniu problemów technicznych i metod udostępniania złóż po przejściu od górnictwa odkrywkowego do robót podziemnych, referentka podała najstarsze spośród znanych w tej chwili informacji o polskim górnictwie kruszcowym. Dr Molenda wyraziła pogląd, że o górnictwie podziemnym można tu mówić już od końca XII w.

W dalszym toku konferencji mgr Eugeniusz Krygier przedstawił opracowanie zespołowe przygotowane wspólnie z D. Molendą i A. Saładziakiem *Inwentaryzacja zabytków budownictwa górniczego na przykładzie górnictwa kruszcowego w pow. olkuskim*. Inwentaryzacja zabytków górniczych jest pomyślana jako kontynuacja prac nad *Katalogiem Zabytków Budownictwa Przemysłowego w Polsce*. Wybrany zespół obiektów w pow. olkuskim służy wypróbowaniu, przedyskutowaniu i sprecyzowaniu najważniejszych, szczegółowych metod inwentaryzacji i sposobów dokumentacji w wymienionym katalogu. Referat zawierał sugestie autorów co do rozwiązania tego problemu, komentował ich doświadczenia, niezależnie zaś od propozycji w przewidzianym zakresie — autorzy podali sformułowane w rezultacie prowadzonej działalności wnioski na temat metod i organizacji pracy inwentaryzacyjnej w odniesieniu do zabytkowych obiektów górnictwa kruszcowego.

Drugi dzień obrad konferencji rozpoczął się od referatu dra Andrzeja Wyrobisza *Ewolucja roli gospodarczej rzemiosła na tle procesów historycznych*. We wstępie autor omówił znaczenie prowadzonych przez IHKM PAN badań nad historią rzemiosła w Polsce. Dalej nastąpiła wnikliwa analiza problematyki historyczno-ekonomicznej, począwszy od zagadnień wytwórczości rzemieślniczej przed rozwojem rzemiosła cechowego. Ten sam temat, od zagadnień związanych z początkami kapitalizmu, referowała doc. Zofia Kamińska.

Kolejny referat *Rzemiosło kowalskie na ziemiach polskich we wczesnym średniowieczu* wygłosił dr Jerzy Piaskowski. Autor omówił zagadnienia technologiczne

tego kowalstwa w oparciu o wyniki badań metaloznawczych 486 przedmiotów żelaznych z 22 miejscowości. Dr Piaskowski wykazał, że podstawowym procesem przeróbki żelaza była wówczas przeróbka plastyczna na gorąco. Kowale stosowali nawęglanie oraz zgrzewanie żelaza i stali i obróbkę cieplną. Autor wygłosił sąd, że noże żelazne z prostą nakładką stalową, a także noże trójwarstwowe z wkładką z żelaza wysokofosforowego i ząbkowaną nakładką stalową — mogą reprezentować charakterystyczną technologię wczesnośredniowiecznych kowali z obszaru Polski. Autor stwierdził również przy tej okazji, że technologia zgrzewania żelaza i stali znana była na terenach nadbałtyckich już przed IV w.

Następnie doc. Tadeusz Dziekoński mówił o specyfice badań metaloznawczych przedmiotów zabytkowych z metali nieżelaznych. Zdał on sprawę z przeszkód, wskutek których zabytkowe wyroby z metali szlachetnych nie mogą być przedmiotem badań w laboratoriach technicznych. Toteż podkreślić trzeba szczególne znaczenie dla takich badań centralnego laboratorium zorganizowanego przy IHKM PAN. Doc. Dziekoński przedstawił sprawozdanie z działalności wymienionego laboratorium w 1963 r.

W toku dyskusji zostały zgłoszone dodatkowo 2 komunikaty: mgr Heleny Burchara na temat ostatnich wyników badań na terenie Żupy Solnej w Wieliczce oraz Kazimierza Bielenina w sprawie inwentaryzacji obiektów dawnego górnictwa przy pomocy zdjęć lotniczych i obserwacji z powietrza.

Kazimierz Bielenin

REFERATY W MUZEUM TECHNIKI

W warszawskim Muzeum Techniki w ciągu 1963 r., tak jak w latach poprzednich*, organizowano zebrania naukowe, na których były wygłaszane referaty z zakresu historii techniki i muzealnictwa technicznego.

Doktor Jadwiga Siniarska-Czaplicka (Łódź) mówiła o *Źródłach i metodach badań historii papiernictwa polskiego*, a inż. Wacław Torbus — o *Metodach pracy oświatowej w Muzeum Politechnicznym w Moskwie*; dr František Jilek (Prahá) wygłosił referat *Z historii czesko-polskich kontaktów technicznych w XIX stuleciu*, mgr Władysław Drapella (Gdynia) — *Szwedzki zabytek techniki, okręt wojenny „Vasa”, na tle swojej epoki*, mgr Marian Szulc — *Doświadczenia warsztatu badawczego autora „Bibliografii fotografii polskiej”*, mgr Elżbieta Tomaszewska — *Sprawozdanie z prac badawczych prowadzonych w 1963 r. na terenie Wiślicy*, a kustosz Andrzej Janiszek — *Miary warszawskie*.

W zebraniach biorą udział zaproszeni goście ze środowisk naukowych i technicznych oraz pracownicy muzeum. Bezpośrednim organizatorem zebrań jest Dział Historii Techniki muzeum.

J. J.

WYDAWNICTWA MUZEUM MORSKIEGO W GDAŃSKU

Wydana w ub.r. praca Przemysława Smolarka o zabytkach szkutnictwa skandynawskiego¹ otworzyła serię wydawniczą *Prace Muzeum Morskiego w Gdańsku*, obejmującą monografie z kręgu problematyki historycznomorskiej. W dalszej ko-

* Por. sprawozdanie w nrze 3/1962 „Kwartalnika”, s. 418.

¹ Przemysław Smolark, *Zabytki szkutnictwa skandynawskiego*. Gdańsk 1963.